

УДК 94(477):355.48(477)»1918/2025»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-1-6>

Володимир ЗАБОЛОТНИЮК,

orcid.org/0000-0001-8195-9974

кандидат історичних наук, старший дослідник,
начальник Наукового центру Сухопутних військ

Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) *zisiv@ukr.net*

КОЛИ ЗБРОЄЮ СТАЄ ПАМ'ЯТЬ: УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ЕМІГРАЦІЯ І СУЧАСНА БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ

У статті проаналізовано феномен української військової еміграції 1918–1945 рр. як унікальний прояв національної стійкості та неперервності визвольної традиції. Дослідження ґрунтується на працях вітчизняних і зарубіжних істориків – В. Срібняка, В. Литвина, Я. Грицака, Т. Снайдера, Р. Сервіса та автора – і спрямоване на виявлення історичних паралелей між діяльністю української військової еміграції в Німеччині міжвоєнного періоду та сучасними процесами під час Війни за Незалежність України (2014–2025).

Розкрито умови формування українських військово-еміграційних осередків у Німеччині після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр., визначено їхню роль у збереженні національної пам'яті, військового досвіду та політичної суб'єктності українства. Показано, що еміграційні спільноти в Берліні, Мюнхені та Данцигу не лише забезпечували моральну підтримку колишніх вояків Армії Української Народної Республіки (УНР) і Галицької Армії, а й розвивали освітню, видавничу та дипломатичну діяльність. Українська військова еміграція виступала важливою ланкою між минулими змаганнями за державність і сучасним національним рухом опору, перетворюючи пам'ять на чинник самоорганізації.

Особливу увагу приділено порівнянню міжвоєнної еміграції з новітньою українською діаспорою, що сформувалася внаслідок російської агресії проти України. Наголошено на подібності функцій цих середовищ – збереженні історичної правди, формуванні міжнародної підтримки, мобілізації морального ресурсу нації. Доведено, що у ХХІ столітті пам'ять виконує ту саму функцію, що й військові осередки минулого: вона консолідує суспільство навколо ідеї свободи, забезпечує єдність і спадкоємність історичного досвіду.

У статті висвітлено роль історичної пам'яті як «моральної зброї» українців у протистоянні зовнішній агресії та інформаційним викликам. Простежено, як символи та традиції визвольних змагань – прапори, гасла, імена героїв – відроджуються у сучасних Збройних Силах України, стаючи засобом морального зміцнення військових і суспільства. Показано, що символічна спадкоємність боротьби, започаткована поколіннями українських військових емігрантів, у ХХІ столітті втілюється у свідомому відродженні військової ідентичності та у відстоюванні права України на власну історичну пам'ять.

Зроблено висновок, що українська військова еміграція є феноменом не лише минулого, а й сучасності – духовним містком між поколіннями, який поєднує досвід визнання та героїзму. Пам'ять, трансформована у форму культурного й інформаційного спротиву, залишається ключовим чинником виживання й перемоги української нації. Сучасна війна за Незалежність України підтверджує, що історичний досвід і пам'ять про попередні покоління борців виступають потужним ресурсом духовної мобілізації, об'єднуючи народ у прагненні до свободи.

Ключові слова: українська військова еміграція, Німеччина, історична пам'ять, національна стійкість, Збройні Сили України, Війна за Незалежність України, неперервність традицій, Українська Народна Республіка, Українська Військова Організація, Організація Українських Націоналістів, дивізія СС «Галичина».

Volodymyr ZABOLOTNIUK,

orcid.org/0000-0001-8195-9974

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Scientific Centre of the Army
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) *zisiv@ukr.net*

WHEN MEMORY BECOMES A WEAPON: UKRAINIAN MILITARY EMIGRATION AND THE MODERN STRUGGLE FOR FREEDOM

The article analyzes the phenomenon of Ukrainian military emigration of 1918–1945 as a unique manifestation of national resilience and the continuity of the liberation tradition. The study is based on the works of domestic and foreign historians – V. Sribniak, V. Lytvyn, Ya. Hrytsak, T. Snyder, R. Service, and the author – and aims to identify historical parallels between the activities of the Ukrainian military emigration in Germany during the interwar period and the contemporary processes during the War for Ukraine's Independence (2014–2025).

It reveals the conditions for the formation of Ukrainian military-emigration centers in Germany after the defeat of the 1917–1921 liberation struggle, defining their role in preserving national memory, military experience, and the political subjectivity of Ukrainians. It is shown that the émigré communities in Berlin, Munich, and Danzig not only provided moral support to former soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic (UNR) and the Galician Army but also developed educational, publishing, and diplomatic activities. The Ukrainian military emigration served as an important link between past struggles for statehood and the modern national resistance movement, transforming memory into a factor of self-organization.

Particular attention is paid to comparing the interwar emigration with the newest Ukrainian diaspora formed as a result of Russian aggression against Ukraine. The similarity of the functions of these environments is emphasized – preserving historical truth, building international support, and mobilizing the nation's moral resource. It is proven that in the 21st century, memory fulfills the same function as the military centers of the past: it consolidates society around the idea of freedom, ensuring the unity and continuity of historical experience.

The article highlights the role of historical memory as the "moral weapon" of Ukrainians in confronting external aggression and information challenges. It traces how the symbols and traditions of the liberation struggle—flags, slogans, names of heroes – are reborn in the modern Armed Forces of Ukraine (AFU), becoming a means of moral strengthening for the military and society. It is shown that the symbolic continuity of the struggle, initiated by generations of Ukrainian military emigrants, has materialized in the 21st century in the conscious revival of military identity and in the defense of Ukraine's right to its own historical memory.

It is concluded that the Ukrainian military emigration is a phenomenon not only of the past but also of the present – a spiritual bridge between generations that connects the experience of exile and heroism. Memory, transformed into a form of cultural and informational resistance, remains a key factor in the survival and victory of the Ukrainian nation. The modern War for Ukraine's Independence confirms that historical experience and the memory of previous generations of fighters serve as a powerful resource for spiritual mobilization, uniting the people in their pursuit of freedom.

Key words: *Ukrainian military emigration, Germany, historical memory, national resilience, Armed Forces of Ukraine, War for Ukraine's Independence, continuity of traditions, Ukrainian People's Republic, Ukrainian Military Organization, Organization of Ukrainian Nationalists, SS "Galicia" Division.*

Постановка проблеми. Питання української військової еміграції посідає особливе місце в сучасній історичній науці, оскільки воно поєднує в собі досвід боротьби, вигнання та духовного опору. Попри значну кількість досліджень, присвячених політичній історії еміграційних структур, недостатньо вивченим залишається їхній внесок у формування національної пам'яті, політичної культури та історичної неперервності українського визвольного руху. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах сучасної Війни за Незалежність України, коли історична пам'ять перетворюється на елемент національної безпеки, культурної політики та духовного опору зовнішній агресії.

Аналіз української військової еміграції 1918–1945 рр. дозволяє простежити, як у середовищі політичних вигнанців формувалася концепт національної стійкості, заснований на ідеї неперервності боротьби за державність. Під впливом політичних і соціальних чинників міжвоєнної Європи українська військова еміграція створила унікальні механізми збереження історичної неперервності – через освіту, видавничу діяльність, військові товариства, культурно-просвітницькі осередки. Ці процеси становлять важливий досвід, що виявився вирішальним у формуванні інтелектуального підґрунтя для подальших етапів визвольної боротьби.

У сучасному контексті агресії російської федерації проти України питання спадкоємності істо-

ричної пам'яті набуває нового змісту. Російська пропаганда активно намагається ревізувати історію українських визвольних змагань, делегітимізувати саму ідею української державності. Тому дослідження військової еміграції не лише відтворює сторінки минулого, а й допомагає зрозуміти механізми формування ідентичності українського суспільства, його здатність до самоорганізації в умовах кризи.

Таким чином, постановка проблеми української військової еміграції виходить за межі традиційного історичного аналізу. Вона відкриває можливість осмислити не лише минуле, а й сучасні механізми національного опору, показує, як пам'ять і досвід вигнання перетворюються на стратегічних ресурс державності. Метою даної статті є комплексний аналіз феномену української військової еміграції як чинника формування історичної пам'яті та його паралелей із сучасною боротьбою за свободу – у контексті культурного, ідеологічного та морального спротиву російської агресії.

Аналіз досліджень. Проблематика української військової еміграції у міжвоєнний період, зокрема в Німеччині, посідає помітне місце в сучасній історіографії. Упродовж останніх десятиліть вона досліджується в контексті національно-визвольної боротьби, формуванні української військової традиції та політичної еволюції еміграційних середовищ.

Одним із перших комплексних досліджень став доробок Віталія Срібняка, який на основі архівних матеріалів та спогадів реконструював життя

інтернованих вояків Армії УНР у таборах Польщі, Чехословаччини, Румунії та Німеччини (Срібняк, 2000: 15–17). Учений докладно висвітлив проблеми соціально-психологічної адаптації колишніх військовиків, їхню участь у культурно-освітній діяльності, спроби відновлення національних збройних структур і взаємодію з місцевими урядами. У подальших працях Срібняк (2010; 2015) розкрив функціонування еміграційних організацій, відзначивши роль військового елементу у збереженні ідентичності та державницьких прагнень українців за кордоном.

Попередні дослідження автора (Заболотнюк, 2019) доповнили історіографію новими аспектами, зосередивши увагу на військово-організаційній та інформаційній діяльності української еміграції в Німеччині. Автор показав, що українські військові структури, навіть не маючи чисельної сили, виконували функцію інтелектуального і політичного ядра визвольного руху. Важливо, що у роботі автора простежено зв'язок між еміграційними осередками та націоналістичними організаціями (зокрема Українська Військова організація (УВО) та Організація Українських Націоналістів (ОУН)), що забезпечувало безперервність політичної традиції боротьби за незалежність.

Серед інших дослідників проблеми слід відзначити праці В. Литвина (2003), який акцентував на дипломатичному та політичному вимірі української еміграції, а також аналізував постать Павла Скоропадського у системі гетьманського руху. Вагомим є внесок сучасних українських істориків, зокрема Я. Грицака (2023), який розглядає неперервність національної ідеї через призму історичної пам'яті та колективної травми, а також Ю. Гуменюка (2022), який показує вплив історичної спадщини на моральну мобілізацію суспільства під час нинішньої війни.

Іноземна історіографія (Т. Snyder, D. Stahel, R. Service) звертає увагу на взаємодію історичної пам'яті та політики безпеки у Східній Європі, розглядаючи Україну як приклад суспільства, що бореться одночасно за територіальну цілісність і за власну історичну правду (Snyder, 2014: 35–37; Stahel, 2022: 11–12).

Таким чином, сучасний стан дослідження української військової еміграції свідчить про поступовий перехід від описового до аналітичного рівня осмислення. Важливим завданням нинішньої науки є інтеграція цього історичного досвіду у ширший контекст Війни за Незалежність України ХХІ століття, що дозволяє розкрити неперервність ідей, форм опору та культурної пам'яті українського народу.

Мета статті. Метою статті є дослідження феномену української військової еміграції в Німеччині 1918–1945 рр. у контексті її впливу на формування історичної пам'яті та порівняти цей досвід із сучасними формами національного спротиву. Завдання полягають у з'ясуванні:

- історичних передумов становлення військової еміграції та її ролі в підтриманні визвольної традиції;

- визначенні механізмів збереження національної ідентичності через пам'ять і самоорганізацію;

- аналізі сучасних паралелей між еміграційними структурами минулого та глобальною українською спільнотою періоду війни 2014–2025 рр.

Таким чином, пам'ять як зброя постає центральним концептом дослідження. Вона поєднує історичні пласти українського досвіду – від вигнанців міжвоєнної Європи до сучасних захисників України, для яких національна історія залишається не лише джерелом ідентичності, а й рушієм опору.

Виклад основного матеріалу. Війна росії проти України, що триває з 2014 р. і набула повномасштабного характеру у лютому 2022 р., актуалізувала потребу в осмисленні історичного досвіду боротьби за державність та його неперервності у свідомості нації. У ситуації, коли українське суспільство знову протистоїть агресії імперського типу, особливо важливо звернутися до феноменів, які засвідчили здатність українців до самоорганізації, стійкості та духовного опору навіть у вигнанні. Одним із таких феноменів є українська військова еміграція 1918–1945 рр., що стала не лише продуктом поразки визвольних змагань, а й носієм ідеї неперервності боротьби за незалежність (Заболотнюк, 2019: 3–4).

Після поразки Української Народної Республіки та Гетьманату значна частина військовиків опинилася у вимушеній еміграції, зокрема в Німеччині, Чехословаччині, Польщі, Франції. Саме в Німеччині склалися важливі осередки українського військового середовища, пов'язані з іменами Павла Скоропадського, Євгена Коновальця, Івана Полтавця-Остряниці, а також з діяльністю Української Військової Організації (УВО) (Заболотнюк, 2019: 8–9; Литвин, 2003: 117). Ці середовища не лише зберегли досвід національних армій, але й трансформували його у форму політичної, видавничої та освітньої активності, спрямованої на підтримання ідеї незалежності України.

Пам'ять про визвольну боротьбу 1917–1921 рр. у середовищі еміграції виконувала роль моральної зброї, що утримувала українську ідентичність і віру у відновлення державності. Сьогодні

цей механізм повторюється в іншій історичній формі – у процесі самоусвідомлення сучасного українського суспільства, для якого Війна за Незалежність України стала також війною за історичну правду і національну пам'ять (Snyder, 2014: 29–31; Грицак, 2023: 15). Як і сто років тому, українська держава опинилася перед необхідністю протистояти не лише військовій агресії, а й спробам знищення власного історичного наративу.

Історичний досвід української військової еміграції в Німеччині демонструє, що збереження пам'яті про боротьбу може перетворитися на форму політичного та духовного опору. У цьому контексті сучасна українська діаспора, волонтерські рухи й інформаційні ініціативи за кордоном постають спадкоємцями тих самих функцій, які виконували еміграційні структури міжвоєнного періоду: підтримка армії, збереження суб'єктності, донесення правди про Україну до світу (Гуменюк, 2022: 41–43).

Українська військова еміграція як феномен національної стійкості (1918–1945)

Після поразки українських визвольних змагань 1917–1921 рр. тисячі вояків Армії УНР, Української Галицької Армії та Гетьманських частин опинилися за межами Батьківщини. Для більшості з них еміграція була не вибором, а вимушеним наслідком політичної поразки, окупації та загрози репресій. Водночас саме в еміграційному середовищі визрів феномен національної стійкості, який забезпечив збереження не лише військового досвіду, а й політичної ідентичності українства (Срібняк, 2000: 24–26).

На території Німеччини, де після 1920 р. опинилося кілька тисяч колишніх військових, сформувалися основні осередки української військової еміграції. Берлін, Мюнхен і Данциг стали центрами політичного, освітнього та організаційного життя колишніх старшин і вояків. Автор (Заболотнюк, 2019: 8–9) зазначає, що попри нечисленність, ці структури виконували роль «інтелектуальних гарнізонів» – осередків, у яких зберігалися традиції УНР та Гетьманату. Саме вони стали підґрунтям для подальших спроб відновити військові зв'язки між емігрантами і націоналістичними організаціями.

Феномен української військової еміграції полягав у здатності трансформуватися відповідно до політичних умов. У 1920-х роках домінувала ідея легітимного продовження боротьби під керівництвом уряду УНР в екзилі. Пізніше активізувався гетьманський рух на чолі з Павлом Скоропадським, який орієнтувався на консервативні політичні кола Німеччини (Литвин, 2003: 121–123).

Паралельно діяли осередки Української Військової Організації під проводом Євгена Коновальця, які намагалися створити мережу військово-політичних груп у Європі. Ці напрямки, хоча й різні за ідеологією, мали спільну мету – відродження української державності.

Діяльність української військової еміграції мала не лише політичний, а й освітньо-виховний вимір. Багато колишніх військовиків навчалися у німецьких університетах і технічних школах, здобували освіту в Берліні, Данцигу, Мюнхені. Серед них – Василь Кучабський, Петро Вергун, Євген Вертипорох, які поєднували академічну працю з громадською активністю (Заболотнюк, 2019: 12–13). Це свідчить про те, що українська військова еміграція перетворилася на важливий інтелектуальний ресурс нації, що зберігав традицію державотворення навіть у вигнанні.

У 1930-х роках українська військова еміграція опинилася в полі зору нацистської Німеччини. Попри спроби окремих діячів співпрацювати з новим режимом, більшість українців прагнули зберегти політичну автономію своїх структур. Розкол у середовищі Організації Українських Націоналістів у 1938–1939 рр. послабив єдність еміграції, однак не знищив її ідейного потенціалу. З початком Другої світової війни українські військові емігранти, які перебували в Німеччині, стали свідками й учасниками складних процесів: формування Українського Національного Об'єднання, створення українських військових підрозділів, спроб впливати на політику Третього Рейху щодо України (Срібняк, 2015: 72–74).

Значення цього середовища не зменшилося навіть у роки катастрофи 1945 р. Попри репресії з боку нацистів, українські емігранти продовжували видавничу діяльність, підтримували зв'язки з підпіллям на українських землях і зберігали архіви визвольного руху. За спостереженням Снайдера (Snyder, 2014: 44–45), саме такі спільноти вигнанців у Східній Європі створили модель «пам'яті у вигнанні», яка згодом стала джерелом моральної сили для наступних поколінь.

Отже, українська військова еміграція в Німеччині у 1918–1945 рр. була не лише продуктом поразки, а й феноменом національної стійкості. Вона забезпечила збереження досвіду, інтелектуального потенціалу і національної пам'яті, які стали підґрунтям для подальшої боротьби за незалежність. Її історія демонструє, що навіть у вимушеному вигнанні українці зуміли зберегти віру у власну державу і створити духовний фронт, який нині продовжується у сучасній війні за свободу України.

Між вигнанням і боротьбою: еміграційні уроки для сучасної України

Феномен української військової еміграції міжвоєнного періоду виявився не лише історичним явищем, а й джерелом практичних уроків для сучасної України. Досвід вимушеного вигнання, який пережили покоління вояків Армії УНР та Української Галицької Армії, сьогодні відтворюється у нових формах – через масову міграцію українців, спричинену російською агресією 2014–2025 рр. Як і сто років тому, українська спільнота за кордоном стала важливим чинником політичного, дипломатичного й інформаційного спротиву (Грицак, 2023: 19–20).

Подібно до військових осередків у Німеччині 1920–1930-х рр., сучасна українська діаспора виконує функції не лише соціальної підтримки, а й активного політичного лобі у країнах Заходу. Дослідники зазначають, що після 2022 р. сформувалася «нова хвиля мобільної еміграції», зорієнтована на стратегічну комунікацію, волонтерство та медійну присутність (Гуменюк, 2022: 44–46). Цей процес нагадує діяльність міжвоєнних українських середовищ, які через видавничі і освітні ініціативи формували позитивний образ України в Європі, намагаючись довести легітимність української державної ідеї (Срібняк, 2015: 70–71).

У 1920-х рр. українська військова еміграція в Німеччині створювала організації для координації політичних і гуманітарних дій – Українську Військову Організацію, Гетьманське об'єднання, Українську громаду Берліна. Їхня діяльність поєднувала прагнення зберегти національну пам'ять і водночас здобути міжнародну підтримку для української справи (Заболотнюк, 2019: 15–16). У сучасних умовах ці функції виконують громадські ініціативи, культурні фонди, волонтерські центри українців у Європі та Північній Америці, які не лише збирають гуманітарну допомогу, а й активно впливають на громадську думку західних суспільств.

Паралелі між еміграційними процесами 1918–1945 рр. і сучасним вигнанням проявляються також у моральному вимірі. І тоді, і тепер ключовим завданням було збереження ідентичності, мови, національного наративу. У міжвоєнній Німеччині цю роль відігравали україномовна преса, курси української історії, літературні гуртки, студентські товариства (Срібняк, 2000: 41). У ХХІ столітті ці ж функції виконують українські культурні центри, цифрові архіви, проекти усної історії, створені в країнах ЄС та Північної Америки. Сучасна еміграція формує новий пласт національної культури – культуру солідарності, у якій

об'єднуються пам'ять минулого та відповідальність за майбутнє.

Особливого значення набуває порівняння інформаційного виміру боротьби. Якщо у 1930-х рр. українські емігранти прагнули донести правду про визвольні змагання через друковану пресу, лекції, публічні виступи (Срібняк, 2015: 72), то нині українці за кордоном активно ведуть інформаційний фронт через цифрові медіа, міжнародні конференції, мистецькі ініціативи. Як тоді, так і сьогодні, головною метою залишається руйнування імперських міфів про «спільну історію» та утвердження права України на власну історичну правду (Snyder, 2014: 33–34).

Завдяки своїй самоорганізації українська військова еміграція міжвоєнної доби перетворилася на «резервуар пам'яті» – джерело досвіду, який не лише зберігав традиції, а й передавав їх новим поколінням. Сучасна українська діаспора виконує подібну місію, підтримуючи армію, забезпечуючи дипломатичний тиск на агресора та зміцнюючи зв'язки між Україною й світом (Гуменюк, 2022: 48–49).

Таким чином, досвід української військової еміграції в Німеччині формує важливу парадигму для сучасної України: навіть у вигнанні можна перетворити втрату на ресурс, а ізоляцію – на комунікацію. Історична пам'ять, що підтримувала емігрантів міжвоєнної доби, сьогодні стає основою моральної стійкості українців, які, опинившись за кордоном, не втратили зв'язку з Батьківщиною і активно долучаються до спільної боротьби за свободу.

Пам'ять як чинник національного опору

Пам'ять – це не лише форма збереження минулого, а й активний чинник формування національної стійкості. У контексті української історії вона перетворюється на «моральну зброю», яка забезпечує неперервність боротьби за державність, навіть за умов поразок і вигнання. Досвід української військової еміграції 1918–1945 рр., яскраво демонструє цю закономірність: перебуваючи поза межами Батьківщини, українські військовики створили систему збереження колективної пам'яті, яка виконувала функцію політичного та духовного опору (Заболотнюк, 2019: 17–18).

Інституційна форма цієї пам'яті виявилася у видавничій діяльності, створенні історичних товариств, організації вшанувань річниць визвольних змагань та збереженні військових архівів. За спостереженням В. Срібняка (Срібняк, 2015: 74–75), українські військові емігранти в Німеччині розглядали історію не як минуле, а як частину національної ідентичності, що визначає майбутнє. Тому

відтворення пам'яті про УНР, Гетьманат і Армію УНР мало не лише ностальгійний, а мобілізаційний характер – воно підтримувало переконання що боротьба триває, а Держава може бути відновлена.

У сучасній Україні поняття «історична пам'ять» набуває нової актуальності. Російська агресія супроводжується масованими спробами переписати історію, делегітимізувати українську державність і героїчні сторінки минулого. У цих умовах історична пам'ять виступає елементом гібридного фронту – зброєю у війні наративів (Snyder, 2014: 52–53; Stahel, 2022: 14–15). Як і в еміграційних осередках 1920–1930-х років, збереження правдивої історії стає актом спротиву культурної окупації.

Значну роль у збереженні пам'яті сьогодні відіграють державні й недержавні інституції: Український інститут національної пам'яті, музейні ініціативи, цифрові архіви, створені під час війни. Вони виконують подібну функцію до міжвоєнних українських видавництв і архівів у Берліні чи Празі, що документували події визвольних змагань. Завдяки зусиллям сучасних дослідників і громадських організацій пам'ять про минулі покоління воїнів УНР, УПА та підпільних структур відновлюється в науковому і публічному дискурсах (Гуменюк, 2022: 49–50).

Важливо, що у сучасних умовах пам'ять стала не лише історичною, а й емоційною зброєю, яка мобілізує суспільство. Історичні символи – синьо-жовтий прапор, тризуб, козацькі та визвольні гасла – повернулися на фронт і стали частиною щоденної культури спротиву. Пам'ять про минулі покоління борців за свободу посилює моральну мотивацію воїнів і цивільних осіб, створюючи ефект неперервності боротьби (Грицак, 2023: 22–23).

Таким чином, історична пам'ять постає як чинник, що забезпечує стійкість і єдність нації. Її вплив виходить за межі науки – вона стає основою національної ідеології, формує стратегічну культуру опору. Як і сто років тому, пам'ять про боротьбу за Україну виконує об'єднавчу місію: вона надає сенсу сучасним зусиллям, перетворюючи досвід минулого на силу сьогодення.

Символічна спадкоємність боротьби: від дивізії СС «Галичина» до Збройних Сил України

Проблема спадкоємності військових традицій в українській історії має не лише історичний, а й морально-політичний вимір. Після поразки визвольних змагань українські військовики в еміграції прагнули не допустити втрати військової ідентичності – символів, присяг, пам'яті про бойових побратимів. Цей культурний код вия-

вився настільки стійким, що його елементи продовжили існування навіть у нових, часто суперечливих формах. Одним із таких прикладів стала участь українців у складі 14-ї гренадерської дивізії Ваффен СС «Галичина», яка, попри політичну неоднозначність, сприймалася її учасниками як спроба продовжити національну військову традицію (Заболотнюк, 2019: 22–23).

Дослідники відзначають, що для більшості вояків дивізії участь у німецькому військовому формуванні не означала підтримку нацистської ідеології, а радше – намагання здобути військовий вишкіл і використати його в майбутній боротьбі за незалежну Україну (Литвин, 2003: 128–130). Подібна логіка діяла у попередні десятиліття: ще в середовищі Армії УНР панувало переконання, що будь-яке збереження бойового потенціалу українців є вкладом у майбутню свободу. Як і в міжвоєнний період, українські військові емігранти бачили в службі чужим арміям тимчасовий компроміс заради збереження власної ідентичності (Срібняк, 2015: 77–78).

Символічна неперервність боротьби проявилася у способах збереження військових традицій. У повоєнній еміграції ветерани Армії УНР, УГА, а згодом і дивізії СС «Галичина» створювали братства, видавали спогади, організовували заходи пам'яті, зберігали прапори й відзнаки. Ці практики формували «меморативне поле» українського вигнання – простір, у якому пам'ять про визвольні змагання продовжувала жити незалежно від існування держави (Срібняк, 2000: 51–52). Саме через ці структури українська військова традиція передавалася новим поколінням і знайшла своє відродження після 1991 року у незалежній Україні.

Після 2014 року символічна спадкоємність боротьби проявилася у свідомому поверненні Збройних Сил України до історичних знаків, гасел і ритуалів визвольного руху. На шевронах і прапорах сучасних військових частин з'явилися стилізовані символи українського війська доби УНР, козацькі девізи, тризуб, жовто-блакитна кольорова гама. Гасло «Слава Україні! – Героям слава!», що виникло у середовищі українських націоналістів, стало офіційним військовим вітанням (Гуменюк, 2022: 51–52). Як відзначає R. Service, національні армії, що відновлюються після колоніального домінування, завжди звертаються до власних символів як до способу повернення суб'єктності (Service, 2015: 104–105).

Історики та соціологи відзначають, що для сучасних воїнів пам'ять про минулі покоління – не декоративний елемент, а джерело моральної сили. Символи УНР, УПА чи дивізії СС «Галичина»

стали частиною нової воєнної ідентичності, яка поєднує прагматичну сучасність з історичною глибиною. Вони нагадують про багатовікову боротьбу українців за свободу й утверджують неперервність українського військового духу (Грицак, 2023: 26–27; Service, 1992: 189–191).

Символічна спадкоємність боротьби від СС «Галичини» до Збройних Сил України не є простою лінією, а складним процесом переосмислення. Сучасна Україна відкидає будь-які ідеологічні впливи минулого, але зберігає моральне ядро – готовність боротися за державність навіть у найтяжчих умовах. Саме в цьому полягає справжній сенс історичної неперервності: пам'ять про боротьбу не роз'єднує, а об'єднує націю навколо спільної мети – захисту свободи і гідності.

Висновки. Досвід української військової еміграції 1918–1945 рр. і сучасна Війна за Незалежність України демонструють неперервність національної ідеї, заснованої на поєднанні історичної пам'яті, військового професіоналізму та моральної стійкості. Еміграційні спільноти міжвоєнної доби, які діяли в Німеччині, стали не лише осередками політичної активності, а й лабораторіями формування української ідентичності у вигнанні. Вони забезпечили збереження військових традицій і створили інтелектуальний фундамент для майбутньої боротьби за незалежність (Заболотнюк, 2019: 24–25; Срібняк, 2015: 80).

Пам'ять про визвольні змагання, підтримувана в еміграційних середовищах, виконувала функцію «моральної зброї», що давала українцям змогу зберегти відчуття історичної місії навіть у вигнанні. Ця ж функція пам'яті проявляється в

сучасній Україні, коли осмислення минулих поразок і героїзму стає основою національної стійкості. Історична пам'ять, перетворена на активну ідеологічну силу, сьогодні протистоять спробам росії зруйнувати український історичний наратив і підміни його імперськими міфами (Snyder, 2014: 55–56; Service, 2015: 107–108).

Міжвоєнна військова еміграція, незважаючи на політичні поділи, зберегла головне – переконання, що боротьба триває доти, доки існує народ, здатний пам'ятати. Саме це переконання стало духовним стрижнем українського спротиву у ХХІ столітті. Сучасна українська держава, відновивши символи УНР і визвольного руху, відтворила історичну неперервність на рівні державної ідентичності.

Таким чином, пам'ять виявляється не лише елементом історичної свідомості, а дієвим чинником національного опору. Вона забезпечує наступність поколінь, легітимує сучасну боротьбу за свободу як продовження історичної місії, започаткованої ще борцями за УНР. Українська військова еміграція, що перетворила вигнання на простір духовного опору, стала прикладом того, як навіть у найважчих умовах пам'ять може бути зброєю – символічною, але надзвичайно ефективною.

Сьогодні у добу повномасштабної війни, ці уроки минулого набувають практичного змісту: формування стійкості, плекання колективної пам'яті та збереження національної гідності залишаються найважливішими умовами перемоги. Історія української військової еміграції доводить: зброєю може бути не лише сила, а й пам'ять, що утримує націю від забуття й капітуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заболотнюк В.І. Українська військова еміграція в Німеччині (1918–1945 рр.). Кваліфікаційна наукова праця (рукопис). Львів, 2019. – 184 с. (анотація та основні висновки).
2. Срібняк В. Українські табори для інтернованих вояків Армії УНР у Польщі та Німеччині (1921–1924 рр.). Київ, 2000. С. 51–52.
3. Срібняк В. Діяльність української військової еміграції в Німеччині у 1945–1951 рр. «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія», 2010, №100. С. 57–63.
4. Срібняк В. Українська військова еміграція у міжвоєнній Німеччині (1920–1939 рр.): історичні нариси. Київ, 2015. С. 74–78.
5. Литвин В. Історія українського війська. Львів: Афіша, 2003. С. 128–130.
6. Гуменюк О. Військові символи незалежної України: тяглість традиції та нові смисли. «Вісник Українського інституту національної пам'яті», 2022, №3. С. 49–52.
7. Грицак Я. Україна: нова історія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. С. 22–27.
8. Snyder T. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. New York: Tim Duggan Books, 2018. P. 52–56.
9. Stahel D. Operation Barbarossa and Germany's Defeat in the East. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. P. 14–15.
10. Service R. Russia and Its Empire, 1730–1990. London: Penguin Books, 1992. P. 189–191.
11. Service R. The End of the Cold War, 1985–1991. London: Macmillan, 2015. P. 104–108.

REFERENCES

1. Zabolotniuk V.I. (2019) *Ukrainska viiskova emihratsiia v Nimechchyni (1918–1945 rr.)*. [Ukrainian military emigration in Germany (1918-1945)]. Kvalifikatsiina naukova pratsia (rukopys). Lviv. 184 p. [in Ukrainian].
2. Sribniak V. (2000) *Ukrainski tabory dlia internovanykh voiakiv Armii UNR u Polshchi ta Nimechchyni (1921–1924 rr.)*. [Ukrainian camps for interned soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic in Poland and Germany (1921–1924)]. Kyiv. 51–52. [in Ukrainian].
3. Sribniak V. (2010) *Diialnist ukrainskoi viiskovoi emihratsii v Nimechchyni u 1945–1951 rr.* [Activities of the Ukrainian military emigration in Germany in 1945–1951]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*, 100, 57–53. [in Ukrainian].
4. Sribniak V. (2015) *Ukrainska viiskova emihratsiia u mizhvoiennii Nimechchyni (1920–1939 rr.): istorychni narysy*. [Ukrainian military emigration in interwar Germany (1920–1939): Historical essays]. Kyiv. 74-78. [in Ukrainian].
5. Lytvyn V. (2003) *Istoriiia ukrainskoho viiska*. [History of the Ukrainian army]. Lviv: Afisha. 128–130. [in Ukrainian].
6. Humeniuk O. (2022) *Viiskovi symvoly nezalezhnoi Ukrainy: tiahlist' tradytsii ta novi smysly*. [Military symbols of independent Ukraine: continuity of tradition and new meanings]. *Visnyk Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pam'iaty*, 3, 49–52. [in Ukrainian].
7. Hrytsak Ya. (2023) *Ukraina: nova istoriiia*. [Ukraine: A new history]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 22–27. [in Ukrainian].
8. Snyder T. (2018) *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. New York: Tim Duggan Books. 52–56.
9. Stahel D. (2022) *Operation Barbarossa and Germany's Defeat in the East*. Cambridge: Cambridge University Press. 14–15.
10. Service R. (1992) *Russia and Its Empire, 1730–1990*. London: Penguin Books. 189–191.
11. Service R. (2015) *The End of the Cold War, 1985–1991*. London: Macmillan. 104–108.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025